

* **TIYATRO:** Tiyatroyu değiştiren
besteci: R. Wagner
Özdemir NUTKU

* **SANAT:** Gene opera binası
Dr. Reyhan H. ERBEN

* **RESİM:** Büyük gravürücü Hayter
İstanbul'da.
Fikret ADIL

kitaplar ve sanatlar

TIYATRO

Tiyatroyu değiştiren besteci: R. Wagner

«Amacım her gittiğim yere yenilik getir nek... Yarımın tiyatrosuna buruk, acı bir tad vereceğim» diyen Wagner hakkında Nietzsche'nin dediği de şudur: «Wagner'in yaptığını başkası yapamaz, ondan önce de kimse yapamamıştır; bundan sonra da kimse yapamayacaktır. Wagner bir tanrıdır.»

Yirminci yüzyılın araştırmacı özelliği bir önceki yüzyılın dinamik çıkışlarının ışığında anlaşılabilir. Toplumsal değişimlerin, siyasal çatışmaların yanı sıra fikir ve sanat hayatında takılıp edilen hareket, içinde yaşadığımız çağın ateşli bir yüzyılın nitelikleridir. Batı'da Kutsal Kitap'ta olan bağılılık Charles Darwin'in «Türlerin Kaynağı» adlı eseriyle nasıl gelişmişse, edebiyatta, resimde ve tiyatrodaki getirilen yenilikler Taine'nin, Auguste Comte'un «positivizm-i», Claude Bernard'ın denemeciliği ile yeni bir yola girmiştir. Toplumsal değişimlerin ve ortaya sürülen yeni fikirlerin ışığında birçok yazarlar, sanatçılar da birliği ile gelenek zincirinin yeni bir halkasını eklemişlerdir. Naturalist gelenek bu yük bir hızla yayılırken bireyci yoldan olumlu denemeler yapan sanatçılar da başarı yolunda yürümeye başlamışlardır.

Bu bireyci sanatçılardan biri de Richard Wagner'dir. Ondokuzuncu yüzyıl düşüncesini etkileyen en önemli kişiliklere şöyle bir göz gezdirecek olursak ilk üç adın içinde Wagner'i de seçmek zor değildir. Ancak Wagner'in en büyük özelliği tiyatro sanatına getirmiş olduğu ve bugün hâlâ dünya tiyatrosunun etkisi altında kaldığı fikirlerdir. Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı ise onun kişiliğinin hakimiyeti altında kalmıştır. Düşünür Nietzsche müzik üzerine olan düşüncelerinde Wagner'e karşı durmuşsa da besteciye karşı büyük bir saygı beslemiştir. Meselâ bir yazısında Wagner'i şöyle tanıtır: «Wagner'in yapamayacağı şey yanlış bir şeydir, Wagner birçok şeyler yapabilir, ancak prensip olarak çok şeyler yapmak istemez. Wagner'in yaptığını başkası yapamaz, ondan önce de kimse yapamamıştır; bundan sonra da kimse yapamayacaktır. Wagner bir tanrıdır.» 1)

İlk bakışta Nietzsche'nin bu hayranlık ifade eden sözleri bir mübalagaymış gibi görünürse de, bu sözlerde büyük bir gerçek payı aramak doğru olur. Wagner'in getirdiği yenilikler önemlidir. Ayrıca, sanat eseri üzerine ileri sürdüğü fikirlerle tiyatro alanında yeni fikirlerin doğmasına önyak olmuştur. Wagner'den bugüne kadar tiyatro konusunda yapılmış olan ilerlemeler Brecht'in Epik Tiyatrosu dışında — çok kısır.

Wagner, dram sanatının her şeyden önce bir içe doğuş olduğunu söyler. «Bütün sanat kollarının başlangıcına bakacak olursak sanat yapan bir önemli öge buluruz: «improvisation», der güçlü besteci (2). İşte bu içe doğuşu parçalanmış bir şekilde değil de, bütünlenmiş bir şekilde düzenlemek

gerekmektedir. Bir çok sanat kolları sahnede estetik bir bütün içinde dengelenmelidir. Wagner bunun için «Gesamtkunstwerk» (3) deyimini kullanıyor.

Opera geleneğine kuş bakışı göz atacak olursak genel konuları olan büyük operaların Monteverdi'den Mozart'a kadar dinsel konuları olan operaların ve oratoryaların da Schütz'ten Händel'a kadar uzandığını izleriz. Wagner'in «Gesamtkunstwerk» fikrine çok yaklaşan bir fikrin daha onsekizinci yüzyılda besteci Mattheson tarafından ileri sürüldüğü anlaşılır. Mattheson şöyle yazmıştır: «Bence iyi bir opera, mimarinin, resmin, dansın ve şiirin birleştiği bir sanat karışımından başka bir şey değildir...» (3). Wagner'in opera anlayışının çekirdeği hemen hemen bu sözlerde filizlenir. Ünlü besteci «müzik-dramı» adını verdiği eserlerde bütün sanat kollarının operanın hizmetinde olması gerektiğini savunur. Onun bu tutumu 1896'da sahne ışıklandırmasında devrim yaratan İsviçreli Adolp

he Appia'nın yolunu çizmiştir. Appia'nın Der Ring Des Nibelungen'de karşılaştığı güçlükler onun yeni bir ışıklandırma sistemi üzerinde düşünmesine yol açmıştır.

Dikkatli bir inceleme, Mozart ile Wagner arasında — Hector Berlioz dışında — birinci sınıf bir «müzik dramı» bestecisi olmadığını ortaya çıkarır. Wagner'in Alman ulusal operasının temel taşı saydığı Sihirli Flüt ile kendisinin Lohengrin'i arasında gerçekten üstün değerinde bir esere rastlamak çok zordur.

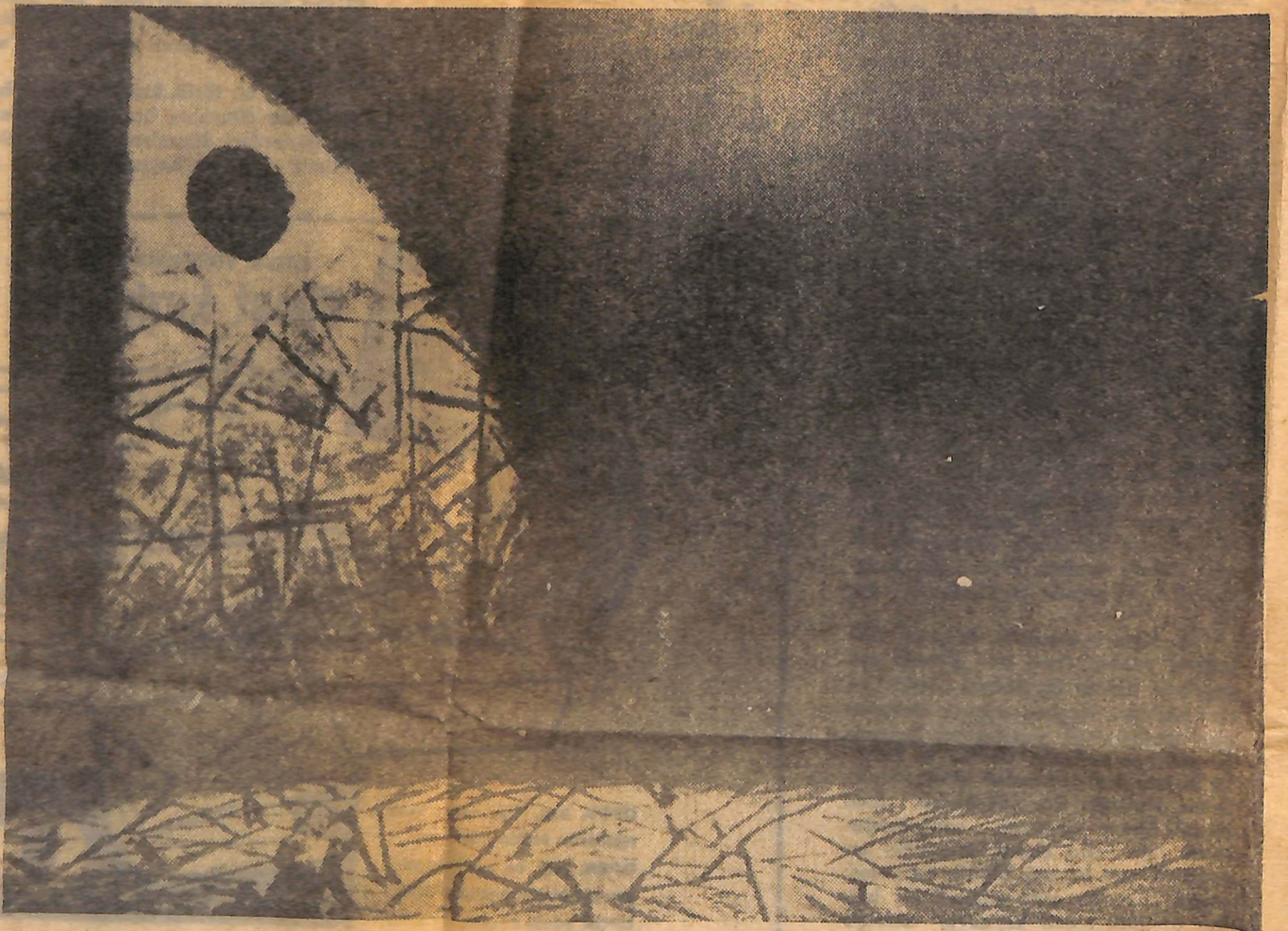
Wagner'in bence en önemli yönü, ileri sürdüğü fikirleriyle hâlâ çağımız tiyatrosunun etkilemesidir. Bu güçlü besteci zamanında varolan şu aşağıdaki üç kavramı geliştirerek modern tiyatrosunun yolunu çizdi:

1. Ulusal kavram,
2. Senfonik kavram,
3. Tiyatro kavramı.

1. Ulusal kavram: O zamanlar Almanya, İngiltere ve Fransa'nın aksine ulusal birlikten yoksundu. 1861'de Ga-

ribaldi'nin İtalya Birliği'ni kurmasından sonra, 1870-1 arasındaki savaşta Fransa'yı yenen Prusya Alman İmparatorluğunu kurmuştu. Bu tarihlerden önce ise Almanya çeşitli düklikler arasında bölünmüş tek bir ulusal ülkeden yoksun bir şekilde kurulmuştu. Ancak daha onsekizinci yüzyılda bir Alman birliği üzerine fikirler ileri sürülmüştü. 1767-8 yıllarında Lessing gerek inceleme ve eleştirme yazıları ile gerekse oyunlarıyla Alman tiyatrosu geleneğini bir bütünlüğe doğru yöneltmişti. Ondan önce onsekizinci yüzyılın ilk yarısında, Gottsched Alman tiyatrosunda devrim yapılması gerekliliğini savunmuş bulunuyordu. Bütün bu güçlü yazarlara rağmen ulusal Alman tiyatrosu ancak bir yüz yıl sonra gerçekleşme yoluna girmişti. 1844 yıllarında Alman operası üzerine bir yazı yazar eleştirmeci Friedrich Th. Vischer Alman operasının Mozart'ta Goethe'yi bulduğunu, oysa hâlâ Shakespeare'ini beklediğini belirtmişti (4). Bundan başka Mozart İtalyan gibi duyan bir Alman bestecisiydi, Vischer her yönüyle bir Alman bestecisi istiyordu.

Vischer bu yazısından aşağı yukarı dört yıl sonra Wagner kendi kurallarını tesbit etmeye başladı. Nibelungen hikâyesi her yönüyle salt, karışmamış bir Alman geleneğini getiriyordu. Bunun için de Wagner bu konuyu işlemeğe koyuldu. Richard Wagner kurallarını tesbit ettiği Das Kunstwerk der Zukunft (1849), Oper und Drama (1851) ve Über die Bestimmung der Oper (1871) adlı eserlerde ulusal sanat kavramının önemi üzerinde durdu. Sanat halktan çıkmalı, halkı yansıtmalıydı, çünkü sanatçı içinde yaşadığı çevrenin aynasıydı. Besteci, böylece kendi halkının salt düşüncesine ve duygularına eğilmeye beklenen ulusal Alman geleneğinin kurulacağına ina-

BAYREUTH FESTIVALİNDE (1962—1963) «TRISTAN VE ISOLDE»
«Wagner'in en önemli yönü, fikirleriyle çağımız tiyatrosunu hâlâ etkilemesidir.»

nyordu. Bu amacına hizmet edebilmek için Bayreuth'daki tiyatroyu kurdu ve kurallarını gerçekleştirme imkânına erişti. Bayreuth, Alman halk operasını bütün dünyaya tanıtan ve duyuran bir sanat merkezi oldu.

2. Senfonik kavram: Bilindiği gibi, operada müzik konusunda ilkeden düşüncüsel dört ilke vardır, birincisi seslerin melodik çizgileri; ikincisi, sesle sesin ve sesle orkestranın armonisi; üçüncüsü, sesin orkestraya olan ilintisi; ve dördüncüsü, müzik temasının dramatik temaya ilintisi. Wagner'in müzik alanında ortaya koyduğu nedir? Tezelden verilecek yanıt, bestecinin deyimi olan «sonsuz melodi» olacaktır. Başka bir deyimle, Wagner melodinin baştan sona devamlı ve kesiksiz olarak gelişmesi gerektiğini öne sürer. Bu kuralını en iyi denediği yer de Tristan und Isolde'dir. Oysa Die Walküre'yi dinleyecek olursak bu devamlılığın bestecinin istediği şekilde var olmadığını anlarız. Bu operada, İtalyan operalarında olduğu gibi, bazı geçişler yer yer yoldan ayrılır. Zaten bu devamlılık kavramı başka bestecilerin operalarına da uygulanabilir. Örneğin Mozart'ın Sihirli Flüt operası melodi yönünden baştan sona bir devamlılık gösterir. Tristan und Isolde'de ise bu devamlılık ve kesiksizlik dalga dalga bityüreyerek gelişir ve yer yer seyircinin solğununa kesecek bir yoğunluk kazanır.

Bir genelleme yaparsak müziği iki geniş sınıflamaya bir ayrıştıma sokabiliriz: salt müzik ve dramatik müzik salt müzikte armoni ve tonalite yapının kendisidir, yani armoni değişimleri ve çeşitlenmeleri müziğin çatısını kurar. Dramatik müzikte ise tonalite karakterizasyon amacı ile kullanılır. Mozart böyledir; verdiği ton bir ruh durumunu, bir temayı veya bir kişiyi sembolize eder. Böylece armonide aran esas renk ve hava olur. İşte Wagner de müziğini konunun gerektirdiği havayı sağlamak için besteler. Onun çoğu bestelerinde vermek istediği havanın sağlanması çok önemlidir. Ancak, Wagner'in müziğindeki dramatik yön çok dozu ve taşkımdır.

Bestecinin en önemli yeniliklerinden birini ses ile orkestra münasebeti konusunda yapmış olduğunu görürüz. Orkestrayı genişleten ve bazı tonların renklerini değiştiren Wagner ses ile orkestra ilintisinde tiyatro açısından belirli bir sıçrama yaparak ses yoluyla bir dramatik dinamizm getirmiştir. Şöyleki, bir karakterin söylediği parça çok renklendirilmiş olduğundan sahne hareketi adeta ses tonlarının düzeninde görülebilir. Orkestrayı genişleten besteci, aynı zamanda modern orkestra yönetme metodunu da ileri sürmüştür. Kısacası, Wagner romantik senfoniye operaya sokan bestecidir. Bunun da anlamı açıktır: o senfonik örgütlü «müzik dramı»na kaynaştırmakla müzik ortamlarıyla operayı yeniden dramatize etmiştir.

Opera içindeki senfonik kavram ise dramatik gelişimin, sahne hareketinden ve dialog düzeninden çok orkestra rayına bırakılmasında anlam bulur. Bu yolda orkestranın çaldığı da devamlı, uzun bir şiiir durumunu almaktadır. Bu devamlı şiiir sağlanabilmesi için de bazı temaların dramatik bir şekilde yer yer ışığa çıkması gerekir. İşte bu da bestecinin «leitmotiv» terimini açıklar. «Leitmotiv» yükü dialog'dan aldığı gibi bütün eseri başından sonuna dek sıkı sıkıya bağlar. Wagner'in eserlerinde bazan bu müzik hakimiyeti yerini söziere bırakır. Bunun ilk örneğini Der Fliegende Holländer'de izleriz.

3. Tiyatro kavramı: Wagner 1851 yılında yazdığı Oper und Drama adlı eserinde tiyatro üzerindeki düşüncelerini açıklar. Wagner çağının tiyatrosunun tatmin edici olmadığını farkında görünür bu eserinde. Goethe ile Schiller'in bile yazı yönlerden eksik olduklarını düşünür. Bu düşüncesi gene ulusal Alman tiyatrosu açısından. Onun için konu olarak mitolojiyi en doğru ve salt kaynak olarak benimser; çünkü besteciye göre mitoloji bir halkın özelliklerinden kaynaklı akıya başlar; aynı şekilde mitoloji bir ulusun geleneginin kökünü yansıtan bir kaynaktır.

Wagner kendi tiyatro tekniğini kurarken çağının büyük etki yapmış oyun yazarlarından Eugene Scribe'in «iyi-kurulu» oyun tekniğini örnek almıştır. Müzikte de Meyerbeer'in «grand opera» sını Scribe'in sistemi ile kaynaştırıp «Gesamtkunstwerk»i meydana çıkartmanın doğru olacağını savunmuş tur. Wagner'in amacı kendisinden önce gelen opera bestecilerinin süslü dram uslubunu sadeleştirmektir. Böylece, etki daha güçlü ve doğrudan doğruya olacaktır. Scribe'in yöntemi de hemen hemen aynıdır: oyunun çatısını iyi kurmak ve hiçbir şeyi havada, iğreti ve muğlak bir şekilde bırakmamak. Wagner'in hemen bütün eserlerinde de bu tamlığı sezinleriz.

Wagner'in tiyatro açısından yaptığı başka bir yenilik de operada koroyu kullanmamasıdır. Yalnız koroyu tam olarak kullandığı bir eseri vardır, Der Ring des Nibelungen. Bundan başka teatral etkiyi sağlamak düşüncesiyle sahne mekanizmasında denediği çeşitli yöntemler yirminci yüzyıl tiyatrosuna faydalı olmuştur. Bence Wagner'in «Gesamtkunstwerk» düşüncesiyle gerçekleştirdiği tiyatro açısından, en önemli nokta oyuncular arasındaki «takım ruhu»dur.

Wagner'in zamanında tiyatrodaki gereken takım ruhu görülmez. Yalnız büyük ün yapmış yıldız oyuncular vardır. Bunlar, bir eseri yalnız kendi açılarından görürler. Örneğin bu yıldız oyuncular için önemli olan yazarın eseri değil, kendi rolleridir. Bunun içinde Shakespeare'in Othello'sunu oynayan bir yıldız oyuncu, esere kendi rolünü daha da ışıklandırarak eklemeler yapmaktan ve yanında oynayan oyuncuların rollerinden kısaltmalar yapmaktan çekinmezdi. Oysa, Wagner'in çabasıyla, başarısıyla bir «takım ruhu» gerekliliği tiyatroları etkilemiştir. Bugün de iyi bir tiyatrodan beklenen şey takım ruhunun iyi bir denge kurabilmiş olmasıdır.

Bizde seyirci tarafından çok az tanınan Wagner öyle bir takım orijinellikleri olan bir besteci değildir. Kurallarıyla ve denemeleriyle yirminci yüzyıl sahnesinde izlenen özelliklerin gelişmesine önyak olmuş bir düşünürdür. Wagner'in mükemmel bir şekilde ortaya çıkabilmesi bütünlemesine bir estetik düzenin sağlanmasıyla kabildir.

Özdemir NUTKU

- (1) Friedrich Nietzsche: Werke (Klassiker Ausgabe, Leipzig, viii), s. 32
- (2) Richard Wagner: Über die Bestimmung der Oper (1871)
- (3) Toplu sanat eseri,
- (4) Eric Bentley: The Playwright as Thinker (Meridian Books, 1955), s. 79.
- (5) Aynı kitap, s. 81.

SANAT

Gene Opera binası

S ON haftaların olumlu yolda yüklü olduğunu görüyoruz. Hükümet Başkanı yorulmadan yurt içinde dolaşmış ya bir tesis açıyor ya da yenilerinin temel atma töreninde bulunuyor. Elbetteki övünülecek çalışmalar bunlar. Üzerlerinde yapılan hesapları gazetelerde okuyoruz. Memleketin bir çok ihtiyaçları karşılanacak ve şu kadar döviz tasarrufu sağlanacak. Faydaları her halde çok. Bunların yanısıra gene son haftalar için pek önemli bir haberi de okuduk gazetelerde. Önümüzdeki yıl İstanbul Opera binası da bitirilip açılacak. Bunu da Başbakan müjdeledi.

Bugüne kadar bu mütevakkil yapının derdiyle ilgilenen pek olmadı. Başlangıç fikri güzeldi. Fakat gösteriş az bulunan işe kuvvetle sarılan olmadı. Yapının başındaki bazı idarecilerin sabırlı ve sadık katlı gayretleriyle çalışmalar durmadı. Ama dar teknokrat görüşüyle bir ara plânlamanın işsizliği, buna karşılık idrakli bazı idarecilerin mücadelesiyle bulunabilen kıt ödenekler de bir an önce işi bitirmeğe yeterli oluyordu.

Oysa insan bir kere gidip yapıyı bugünkü hâliyle bile yakından ve içinden görse, ifade ettiği anlamın büyüklüğünün heyecanıyla en güçlü çaba ile işe sarılmaktan kendini alamaz. İlk defa olarak bir devlet adamının yakın ilgisini gördük. Başbakan gidip yapıyı gezmiş ve bunun yakın zamanda bitirilmesinin, önümüzdeki yıl açılmasının gerekli olduğunu söylemiş, bu yolda her türlü yardımın yapılacağını bildirmiş. Yüzleri güldüren sevindirici bir haberi bu.

Yazın bir türlü, kışın bir türlü, her mevsimde dünyanın her tarafında sanat gösterileri düzenlenmekte. Memleketimiz en zengin kaynaklara sahip, a-

ma onları değerlendirmede başarısız. Şimdi opera müessesesinin en aktif ve değerli kısmını teşkil eden sanatçılarımız var. Gereği gibi bir düzen içinde çalışabilmeleri çok verimli olabilir. Öte yandan milletlerarası değerler de atamıza katılmakla, kültür atmosferimizi zenginleştirirler. Bunun için teknik imkân ve çevre atmosferini sağlayacak olan opera binası yapılsa ise sabır ölçmeye yarayan bir ağırlıkla yü rümekteydi. Yapıya başlanırken müzik kültürü bir hayli ileri memleketlerden olan Bulgaristanlı bir dostumuz: «Bizim memleketimizde ilk opera salonu, derme çatma yapılmış bir yerde başlamıştı ama oyuncularımız vardı. Bu güne binamızda var, içi de dolu. Sizin henüz sanatımız ve orkestranız yok, bina yapmaya koyuluyorsunuz» demişti

Zaman geçtikten sonra anlaşılıyor ki hesaplarda gelişlik var. O gün için bu söz görünüşte belki doğruydum. O vakit kimsenin farkedemediği, fakat Atatürk'ün keskin görüşü ile gösterdiği bir yönde çalışmalarla çoktan başlanmıştı. O devrimlerin muhakkak kültür alanında da gerçekleştirildiği takdirde sağlam ve yaşar olacağını biliyordum. Buna inandığı için en dar imkânlar içinde bile Ankara'da Müzik Muallim Mektebini kurmuştu. Sessizce ve süreli çalışmalar verimli olmaktan gecikmedi. Ve gün geldi sanat yaratıcılığında temel olan insan unsuru yetişti. Ama değerlendirme yeri bir türlü bitmedi. Opera binası hâlâ yapı hâlinde. Evet sanatçılarımız henüz yokken binaya başlandı. Aslında ise sanatçıları da yetiştirmeğe koyulmuştu. Yetiştiler fakat yersizlikten birer birer başka memleketlerde görünmeğe ve başarıya ulaşmağa başladılar.

Dünyanın birinci sınıf sanatçılarından memleketimize gelemeğe sebeb olarak salon yokluğu gösterilmekte iken bizim sanatçılarımızın bile yabancı illere göç ettiklerini görüp üzülmemek elden gelmiyor.

Öyle sanyıyoruz ki artık feralı günler yakın. Opera binası bittiği gün sağlayacağı imkânın genişliği ve bunun değeri anlaşılacak. Çalışmayı isteyen sanatçı gelişebilecek. Sanat heyecanını yaşamak isteyen dinleyici gerekli atmosferi bulabilecek. Çevresi, var olanlardan çok daha geniş bir kültür yapısına kavuşulacak. Görgü seviyesi çok kazanacak.

Yurdumuza uğrayan yabancı, burada insanlık malı sanat eseriyle karşılaşınca kendini insan duyarınca duyur. Opera hiç bir fark gözetmeksizin her insanın dinleneceği yerdir. Türkün de her insanla beraber söyleyeceği şeyleri vardır orada. Sesini her yerde duyurmuştur, hakları tanımıştır artık. Bunu bizim de idrak etmemiz zamanı çoktan geldi.

Dr. Reyhan H. ERBEN

FAZLA YORGUNLUKTAN İLERİ GELEN
Vücut kırıklığına karşı

OPON

OPON, baş, diş, adale, sinir ağrılarını teskin eder
OPON, grip ve nezle başlangıcında birçok fenalıkları önler
OPON, günde 6 tablet alınabilir

(Yeni Ajans: 5765 — 153)